

การสังเคราะห์ทางการศึกษาเยาวชนบนพื้นที่สูง

ผศ.ประเสริฐ ปอนถิ่น
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตปัญหาสังคมด้านเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก เกิดภาวะเด็กกลุ่มเสี่ยง เด็กด้อยโอกาส เยาวชนผู้กระทำผิด การตั้งครรภในวัยอันไม่สมควร การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ค่านิยมต่างชาติ ติดสารเสพติด การใช้เวลาส่วนใหญ่กับเทคโนโลยี และอื่นๆ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาคุณภาพเยาวชน ได้พบเด็กกลุ่มเสี่ยง เด็กด้อยโอกาสเด็กถูกผลักออก เด็กล่องลอยในสังคมไทยถึง ๕ ล้านคน ในเด็กแต่ละกลุ่มล้วนมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่มาจากปัญหาครอบครัวเปราะบางแตกแยก ความยากจน ไม่มีเวลาในการอบรมดูแลบุตรหลานของตนเอง เด็กและเยาวชนขาดที่พึ่ง ขาดกลุ่มบุคคลที่ให้คำแนะนำชี้แนะ อันจักช่วยลดความเสี่ยงอันตรายลงได้ ติดเพื่อนมีสังคมล่อแหลมอันตรายมีอัตราส่วนพื้นที่เสี่ยง สภาพปัจจุบันเด็กและเยาวชนจึงมีแนวโน้มแฝงไปด้วยพฤติกรรม ยาเสพติด เพศ ความรุนแรง ติดมือถือมากขึ้น ตามลำดับ จนมีผลไปถึงพฤติกรรม การแสดงออก ค่านิยม และลักษณะนิสัยที่ผิด เปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามลำดับ

ชนชาติพันธุ์ที่อาศัยเขตภาคเหนือส่วนใหญ่จะมีหลากหลายชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง “ปกากะญอ” อาข่าหรืออีกอ ล่าหู่ หรือมูเซอ ม้ง ดาราอั้งหรือปะหล่อง จินยูนานหรือจิ้นฮ่อ ลีซูหรือลีซอ เมียนหรือเย้า ไทใหญ่ คะฉิ่นซึ่งมีความเป็นอยู่ค่อนข้างที่ยากจน บางครั้งประกอบอาชีพไม่สุจริตเกี่ยวข้องกับยาเสพติด รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ขณะเดียวกันเยาวชนบนพื้นที่สูงมีความเสี่ยงที่จะกระทำความผิดมากขึ้น และแนวโน้มที่เยาวชนเหล่านี้จะอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองใหญ่มากขึ้น เช่น ทำงานในร้านอาหาร เป็นเด็กปั๊ม เป็นพนักงานขายสินค้า เป็นคนใช้ตามบ้านค้ายาเสพติด ก่ออาชญากรรม กระทำความผิดในรูปแบบต่างๆ หรืออาจถูกล่อลวงไปในทางที่ผิดๆ ปัญหาเหล่านี้ จึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ได้มีโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาขึ้น เพื่อทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง จำนวน ๓๕ รูป ได้เผยแพร่

พระพุทธศาสนาสามารถโน้มน้าวชักจูงให้ชนเผ่าบนพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือตอนบน ในด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ยั่งยืนถือผีหรืออื่นใดให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๗ **พระพรหมบัณฑิต** อธิการบดี พร้อมคณะผู้บริหาร ออกตรวจเยี่ยมกิจกรรมพระบัณฑิตอาสาฯ ทางโครงการได้นำเยาวชนและประชาชนทั่วไปมาแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ณ อาคารบ้านห้วยบง ตำบล บ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ อธิการบดีได้เล็งเห็นสำคัญเยาวชนบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงอีกกลุ่มหนึ่งที่จะทำให้อพยพเข้าสู่เมืองใหญ่จะทำให้เกิดปัญหาทางสังคม และควรให้มี เยาวชนแกนนำชาวพุทธเพื่อช่วยงานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาขึ้น เพื่อเป็นแกนนำเยาวชนคอย ช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและสนับสนุนเยาวชนให้ได้รับการศึกษาในระดับ ปริญญาตรี ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็น สถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป จึงเป็นจุดเริ่มต้น โครงการจัดการศึกษาแก่เยาวชนแกนนำชาวพุทธหลักสูตรพุทธศาสนธรรมาภิบาล สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ศาสตร์ขึ้นเป็นการจัดการศึกษาลักษณะในเชิงการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนผู้ด้อยโอกาสที่มา จากครอบครัวที่ยากจน อีกทั้งยังทำหน้าที่ในการลดช่องว่างระหว่างสถานะทางสังคมของประชาชน ผู้ยากไร้ เพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชนบนพื้นที่สูงให้มีคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของ มหาวิทยาลัย คือ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา มีความสามารถในการ แก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา เสียสละเพื่อส่วนรวม รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง ทางสังคม มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีวิถูประสวงค์

๑) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ความเข้าใจและเกิดทักษะในการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ตามหลัก พระพุทธศาสนา และช่วยเหลืองานพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ตลอดถึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ กับตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงมีโครงการจัดการศึกษาแก่เยาวชน แกนนำชาวพุทธขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนบนพื้นที่ราบสูงที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

แล้วได้มีโอกาสเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา และยังเป็น การช่วยเหลือพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมขึ้น ในชุมชนบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็จะได้กลับไปช่วยงานพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานพระบัตินิต อาสาพัฒนาชาวเขาตามชุมชนบนพื้นที่สูงในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนทำงานด้านพระพุทธศาสนา ในเชิงรุกต่อไป โดยการศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้จะเป็นการศึกษาแบบมอบทุนการศึกษาตลอด หลักสูตรและมีการช่วยเหลือด้านอื่นๆ เท่าที่จำเป็น ด้วยการสนับสนุนทุนการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต อธิการบดี และทางมหาวิทยาลัยจะเสาะหามาสนับสนุนโครงการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อ เยาวชนแกนนำชาวพุทธที่มีความประสงค์เข้ามาศึกษาวิชาการด้านงานสังคมสงเคราะห์ และยังเป็น การสนับสนุนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ได้อีกทางหนึ่งด้วยเหตุผลดังกล่าว มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงเสนอโครงการจัดการศึกษาแก่เยาวชนแกนนำชาวพุทธ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๗ เป็นต้นมา

ความหมาย

การศึกษาสงเคราะห์^๑ หมายถึงการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม แก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการ เตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด โรงเรียนเอกชนกการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

การสงเคราะห์ทางการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เยาวชนบน พื้นที่สูง ซึ่งเป็นกลุ่มคนผู้ยากไร้ หรือผู้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยจัดเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่ม เพื่อมุ่งให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา จัดดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เยาวชนบนพื้นที่สูง หมายถึง คนในวัยหนุ่มสาว คือ ผู้มีอายุระหว่าง ๑๕ – ๒๕ ปี ที่อาศัยอยู่ใน พื้นที่ที่เป็นภูเขา หรือพื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลห้าร้อยเมตรขึ้นไป หรือพื้นที่สูงในประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอนพะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง พื้นที่ตั้งชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ประมาณร้อยละ ๘๘ ของหมู่บ้านมีการคมนาคม ยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานบนพื้นที่สูงได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้พื้นที่สูงยังคงมี

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๕ – ๖.

ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย และการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง หรือพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมากกว่า ๗๐๐ เมตรขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวไทยภูเขา ที่นิยมปลูกพืชเพื่อขาย เช่น ปลูกข้าวโพด ถั่ว และไม้ผลยืนต้น

นิสิตแกนนำชาวพุทธ หมายถึง บุคคลที่เป็นชาวพุทธที่คอยช่วยเหลือพระบัณฑิตอาสาพัฒนา ชาวเขา ซึ่งสนับสนุนโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และส่งไปปฏิบัติงานเผยแพร่ พระพุทธศาสนาตามถิ่นทุรกันดารแก่ชุมชนบนพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์

สังคมไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน ความคิดความเชื่อ ค่านิยม ถูกหล่อหลอม ให้เป็นคนที่มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อันเกิดจากหลักธรรมของพระพุทธองค์ที่ได้หล่อหลอมให้ ชาวไทยรู้จักการสงเคราะห์เริ่มต้นจากญาติ การดูแลซึ่งกันและกันในยามตกทุกข์ได้ยาก สงเคราะห์ เพื่อนบ้าน และสงเคราะห์ผู้ที่ประสบปัญหาทางสังคม โดยมุ่งหวังสิ่งตอบแทนที่เรียกว่า “บุญ” สิ่งเหล่านี้ ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งมีแนวคิดดังนี้

ด้านการสงเคราะห์ทางการศึกษาของพระสังฆาธิการ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง คณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน คือ บริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนาตามที่กำหนดไว้กฎ มหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ซึ่งได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ (ภารกิจ) ของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ไว้ในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กล่าวถึงการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูลแก่เด็ก และเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมศึกษา การให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร ทำให้เด็ก ๆ มีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจการศึกษาที่พระภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการ ในลักษณะนี้มี ๕ ประการ^๒ คือ

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ที่วัดหรือมูลนิธิวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจน บางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชายหญิง และบางแห่งมีนักเรียนพระภิกษุ สามเณรเรียนร่วมด้วย กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัด

^๒ กองการศึกษาสงเคราะห์, ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

ในพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๓๒ มีทั้งระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ปัจจุบันสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนมและโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ จัดตั้งตามระเบียบกรรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๔ และอยู่ในอุปถัมภ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียนมีทั้งชายหญิง วัดจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรรมการศาสนาว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๕) โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์/ พระราชูปถัมภ์เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจุบันมีเพียงแห่งเดียว คือโรงเรียนวินิตศึกษา เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๘)^{๑)} ให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาของพระสงฆ์ว่า การศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาครองความเป็นเสียข้างมากในประเทศมาได้ยาวนาน พระสงฆ์ในอดีตได้ทำการเผยแผ่เชิงรุกด้วยการทำหน้าที่เป็นครูสอนเด็กและเยาวชน วัดในอดีตทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการศึกษา พระสงฆ์ไม่ได้สอนแต่วิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้นยังได้สอนวิชาต่าง ๆ อีกมาก ประชาชนเป็นศิษย์จึงเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ ดังนั้น จึงเรียกการที่พระสงฆ์สอนในโรงเรียนว่า การศึกษาสงเคราะห์และการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรว่าศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตใช้การศึกษาสงเคราะห์เป็นตัวนำ นับว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำพุทธศาสนาเข้าหาประชาชนที่ได้ผลยิ่ง

^{๑)} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๑๕.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต)^๔ ได้กล่าวไว้ว่า งานสังคมสงเคราะห์แบบไทยๆ นั้น มีอยู่ แต่แทรก อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งกลมกลืนกับการใช้ชีวิตของคนโดยทั่วไป ยกตัวอย่างเรื่องวัดว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ สังคมสงเคราะห์ โดยที่วัดเองก็ไม่รู้สึก เช่น การที่เยาวชนลูกหลานชาวบ้านมาบวชเป็นสามเณรแล้ว ได้รับการศึกษาเป็นต้น เด็กหรือเยาวชนเหล่านั้นก็ไม่มี ความแปลกแยกแต่อย่างใด เพราะได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนหรือประชาชนทั่วไปอย่างดี การสงเคราะห์แบบไทยจึงไม่จำเป็นต้องมี สถาบันใดมาทำหน้าที่ แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมทำให้รูปแบบของการสังคมสงเคราะห์เช่นนี้ผิดแผกไป การสังคมสงเคราะห์ไม่ได้กลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยอย่างเดิมอีกแล้วและท่านได้ตั้งข้อสังเกตให้คิดว่า ทำอย่างไรงานสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบันซึ่งมีแบบอย่างมาจากตะวันตก จะสามารถประสานกับวิถีชีวิต แบบไทยโดยมียุทธวิธีในการเข้าไปเกี่ยวพันองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชนให้สามารถทำหน้าที่ให้ได้ ด้วยดี เนื่องจากได้สูญเสียบทบาทไปแล้ว

พระเทพเวที ยังให้ความหมายของคำว่า “สังคมสงเคราะห์” หมายถึงการยึดเหนี่ยวจิตใจประสาน หมู่ชนให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมเกาะกุมกันอยู่เป็นอันเดียวกัน ไม่แตกกระจัด- กระจายและท้ายยังกล่าวว่า การสังคมสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการนำสิ่งของไปแจกหรือไปให้เท่านั้น เพราะการทำอย่างนั้นอาจจะไม่สามารถทำให้เขาช่วยตัวเองได้ สมกับปรัชญาของวิชาสังคมสงเคราะห์ สอดคล้องได้เป็นอย่างดีกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นคือ หลักของสังคหธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑) ทาน การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการต่างๆ

๒) ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอก เห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจ สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน

๓) อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริม ในด้านจริยธรรม

^๔ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), นิตยสารการประชาฯ, (กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการและแผนงาน กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐-๒๕.

๔) สมานัตตตา การวางตนให้เข้ากับผู้ที่จะมารับการสงเคราะห์ได้คือ ไม่ไว้ตัวเกินจนใครเข้าไม่ติด ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอ ต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^๖ กล่าวถึงการพัฒนาเด็กในแง่องค์รวมตามหลักไตรสิกขาประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (๒) ด้านจิตใจ และ(๓) ปัญญาโดยเน้นว่าการศึกษาพัฒนาชีวิตทั้งระบบอารมณ์จึงจะพัฒนาไปด้วยพอการศึกษาเริ่มต้น ชีวิตที่ดีก็มาเอง รวมทั้งเรื่องอารมณ์ด้วยคือ สภาพจิตที่ดีมาด้วยเองเพราะว่า เมื่อเป็นการศึกษาที่ถูกต้องแล้ว ทุกด้านก็พัฒนาพร้อมกันหมด พฤติกรรมก็พัฒนาไปด้วยกันกับจิตใจและปัญญา ถึงแม้จะยอมรับว่าบางครั้งก็ต้องการยืนยันในเมื่อจิตใจยังไม่พร้อม แต่เมื่อเด็กมีจิตสำนึกในการศึกษา เด็กจะเข้มแข็งใจสู้ขึ้นมา เพราะเด็กรู้ว่าชีวิตที่ดีต้องมีการศึกษา ฝึกฝนพัฒนา มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษตรงนี้

กล่าวโดยสรุป การสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทยมีมานานแล้ว และทำให้ชาวไทยได้นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการประพฤติปฏิบัติต่อกันมายาวนาน คือการช่วยเหลือความเอื้ออาทรต่อกันเริ่มจากระบบเครือญาติ คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน และรวมทั้งคนในสังคม โดยใช้หลักสังคหัตถุ มีทาน การให้ มีปิยวาจา พูดจาอ่อนหวาน อตถจริยา บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ สมานัตตตา ปฏิบัติตนให้เสมอต้นเสมอปลาย และหลักพรหมวิหารธรรม มีความเมตตา ความรักในเพื่อนมนุษย์ มีความกรุณา ความสงสาร ที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเห็นเขาตกทุกข์ได้ยาก มุทิตา คือ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ไม่อิจฉาริษยา และมีอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง ในเมื่อให้ความช่วยเหลือแล้ว จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ย่อมวางใจเป็นกลาง เป็นต้น ช่วยเหลือผู้ที่ต่อยกว่า สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งปกติของประชาชนชาวไทย เยาวชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่พระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ความอนุเคราะห์เยาวชนเหล่านี้ เพื่อเป็นการสงเคราะห์ทางด้านวัตถุและทางจิตวิญญาณ ไปพร้อมๆ กัน โดยระบบให้การศึกษา ระดับอุดมศึกษา ให้การศึกษาตามระบบ ศิล สมาธิ และปัญญา ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้และช่วยเหลือผู้อื่นได้ และเป็นผู้ที่มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่นได้ ต่อไป

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), นิตยสารการประชาฯ, หน้า ๒๖-๒๗.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๓๑.

แนวคิดเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีการพัฒนาทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม อารมณ์ และทางด้านจิตใจ มนุษย์ทุกคนเกิดมามีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ในบางโอกาสไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาคิด ตามแนวคิดเรื่องโอกาสทางการศึกษาดังต่อไปนี้

โอกาสทางการศึกษาเป็นวิถีทางที่นำไปสู่ความเสมอภาคของโอกาสในชีวิต คือ เรียนเพื่อมุ่งสู่ตลาดแรงงานเป็นหลัก ถ้าไม่ได้ตามเป้าหมายก็คือ ตกงาน จึงนิยมเรียกระบบการศึกษานี้ว่าแพ็คตัดออก พวกเขาถูกกลั่นกรองออกสู่ตลาดแรงงานตามวุฒิการศึกษา ปัญหาการกระจายโอกาสทางการศึกษาและการบริการในการศึกษาที่ไม่ทั่วถึงทั้งคุณภาพ และปริมาณ ส่งผลกระทบต่อด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมเป็นมลพิษ ความอุดมสมบูรณ์ลดลงเรื่อย ๆ รวมทั้งการขยายตัวของเมืองที่ปราศจากทิศทาง ก่อให้เกิดปัญหาด้านสาธารณสุขโรคและปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาอีกด้วย เช่น ปัญหาแรงงาน ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น^๗

โอกาสการศึกษาจะเป็นไปตามความต้องการโอกาสทางการศึกษาและการเลือกของบุคคล ในความเป็นจริงยังมีความแตกต่างกันอยู่มาก ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำกัน โอกาสทางการศึกษาเป็นวิถีทางไปสู่ความเสมอภาคของโอกาสในชีวิตของบุคคล เพราะสังคมเปิดโอกาสให้บุคคลประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามแนวทาง ที่ระบบการศึกษาเตรียมให้ การศึกษาจึงเป็นขั้นบันไดที่บุคคลจะป็นขั้นไปเพื่อโอกาสในชีวิต^๘ การเข้ารับการศึกษาจะต้องขจัดความแตกต่างในเรื่องความสามารถ ทั้งที่เด็กได้รับพันธุกรรม หรือจากสภาพแวดล้อมทางบ้าน รวมทั้งการมีเงินค่าใช้จ่ายสำหรับหนังสือ^๙ ในขณะนี้มิกฎหมายที่เกี่ยวกับการศึกษาของคนพิการที่สำคัญก็ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๒) และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒, ๒๕๔๕) พระราชบัญญัติการจัดการศึกษา

^๗ พิศน แจงจวง, การศึกษารูปแบบการส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่กลับจากการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ, (เชียงใหม่: สาขาสังคมวิทยา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๙๘.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^๙ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๗.

โอกาสทางการศึกษาว่า สามารถแบ่งได้ เป็น ๓ ประเภท คือ^{๑๐}

๑. โอกาสที่จะได้รับบริการทางการศึกษา
๒. โอกาสที่จะได้รับบริการต่างๆ ขณะที่อยู่ในระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีศักยภาพ
๓. โอกาสที่จะประกอบอาชีพต่างๆ เมื่อออกจากระบบการศึกษา

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ ธรรมเกียรติ กั่นอริ^{๑๑} กล่าวว่า โอกาสทางการศึกษายังรวมถึง ความเสมอภาคที่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษา และความเสมอภาคในด้านคุณภาพของการศึกษาที่ได้รับ ซึ่งยังมีความไม่เท่าเทียมกันอยู่ระหว่างในเมืองกับชนบท วิชัย ตันศิริ^{๑๒} กล่าวถึงคุณภาพการศึกษาว่า จำเป็นต้องดูที่ตัวบุคคลที่เป็นผลผลิตทางการศึกษามีคุณภาพอย่างไร ซึ่งการได้รับการศึกษาแล้ว จะต้องรู้จักนำความรู้ที่นำมาช่วยตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จะเห็นได้ว่าการศึกษา เป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคนทุกคนและคนพิการเองก็เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้มีการพัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถของตนให้เต็มศักยภาพที่มีอยู่

กองการศึกษาสงเคราะห์^{๑๓} การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอยู่ในสภาวะยากลำบากอันเนื่องมาจากปัญหาสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้ได้รับความคุ้มครองช่วยเหลือ และให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งสนองตามหลักการที่กำหนดไว้ใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ ได้แก่

๑. เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา อันเนื่องมาจากปัญหาทางสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ เด็กชาวเขา ชาวเรือ ชาวเกาะ เด็กต่างเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรม
๒. เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา อันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เด็กยากจน เด็กยากไร้ เด็กในแหล่งเสื่อมโทรม เด็กในชุมชนแออัด บุตรกรรมกรก่อสร้าง

^{๑๐} สิริพร ลิลิต, “ความต้องการและโอกาสทางการศึกษาของแรงงานสตรีในโรงงานอุตสาหกรรม เขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘.

^{๑๑} ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ ธรรมเกียรติ กั่นอริ, การอุดมศึกษากับสังคมไทย : รวมบทวิจารณ์เกี่ยวกับการอุดมศึกษาและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

^{๑๒} วิชัย ตันศิริ, โฉมหน้าการศึกษาในอนาคต: ความสำคัญของการปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๙.

^{๑๓} กองการศึกษาสงเคราะห์, ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์, หน้า ๕-๖.

๓. เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา อันเนื่องมาจากปัญหาทางสังคม ได้แก่ เด็กที่ครอบครัวอย่าร้าง เด็กที่ถูกทำทารุณ เด็กที่ถูกใช้แรงงาน เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้าขาดผู้อุปการะ เด็กที่ถูกล้วงละเมิดทางร่างกายและเพศ หรือเด็กที่ถูกล้วงละเมิดทางเพศ เด็กที่มีความเสี่ยงสูงต่อการถูกชักนำไปประกอบอาชีพอันไม่พึงประสงค์ เด็กที่ครอบครัวมีปัญหายาเสพติด เด็กที่ครอบครัวมีปัญหาโรคเรื้อน โรคเอดส์ ฯลฯ

๔. เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา อันเนื่องมาจากปัญหาทางการเมือง ได้แก่ เด็กที่เป็นบุตรหลานของผู้ได้รับภัยผู้อพยพลี้ภัยชายแดน บุตรหลานของผู้ที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

๕. เด็กยากจนที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะทางและปัญญาเป็นเลิศ

จากแนวคิดดังกล่าว มนุษย์ทุกคนเกิดมาย่อมมีความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขและมีความเท่าเทียมกับผู้อื่นที่จะมีสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากร และการบริการที่ทางรัฐบาลมอบให้ โดยเฉพาะทางการศึกษา ยังมีบุคคลบางกลุ่มที่ตกอยู่ในสภาวะยากลำบากอันเนื่องมาจากปัญหาสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้ได้รับความคุ้มครองช่วยเหลือ และให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเยาวชนแกนนำชาวพุทธก็คือกลุ่มที่ตกอยู่ในสภาวะดังกล่าว ดังนั้น เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพอย่างสุจริต ถึงแม้จะอยู่ห่างไกลความเจริญ การคมนาคมที่เข้าสู่ชุมชนด้วยความยากลำบากและครอบครัวมีความยากจน ที่ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนต่อในระดับปริญญาตรีหรือระดับที่สูงขึ้นไป ถ้าหากไม่ได้รับโอกาสนี้อาจทำให้เยาวชนเหล่านี้อพยพเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหางานทำทั้งที่ยังไม่ได้มีความรู้ความสามารถ อาจเป็นปัญหาทางสังคมในอนาคต เช่น เป็นขอทาน คนเร่ร่อน อาชญากร หรืออาจจะตกเป็นเหยื่อของสังคมจึงเป็นเหตุให้ทางมหาวิทยาลัยได้ทำโครงการนี้ขึ้นมา เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้ได้มีโอกาสทางการศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถ และเป็นคนที่มีคุณภาพ มีความเสมอภาค สามารถยืนอยู่ในสังคมได้ ช่วยเหลือตนเองได้ ช่วยเหลือครอบครัวได้ และตลอดจนช่วยเหลือผู้อื่นได้ ต่อไป

บทสรุป

ด้วยความสำคัญต่างๆ ที่กล่าวมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้สนองนโยบายของ พระพรหมบัณฑิต อธิการบดี จึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการผลักดันให้เกิดโครงการการสงเคราะห์ทางการศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงขึ้นเพื่อเติมเต็มให้กับเยาวชนในชุมชนบนพื้นที่สูง ได้มีโอกาสได้เข้ามารับการศึกษา พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง เพราะการศึกษาทำให้มนุษย์ที่ด้อยโอกาสให้สามารถยกฐานะตนเองให้เทียบเท่ากับคนอื่นในสังคมได้ วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงมุ่งเน้นให้เยาวชนแกนนำชาวพุทธให้มีความรู้คู่คุณธรรม นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการทำงาน และการดำเนินชีวิตให้เป็นคนดี มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อครอบครัวและสังคม ให้เป็นผู้ที่มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาทางสังคม โดยให้เรียนในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และอีกประการหนึ่งเพื่อให้เยาวชนกลุ่มนี้ได้มีบทบาทในการช่วยเหลือพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานในชุมชนบนพื้นที่สูงอีกทางหนึ่ง ซึ่งในขณะที่ศึกษาหาความรู้เยาวชนกลุ่มนี้จะมีส่วนในการทำกิจกรรมในชุมชนของตนร่วมกับพระสงฆ์ เป็นการช่วยเหลือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง และยังได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์เข้ากันในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาในชุมชน ช่วยเหลือเฉพาะรายที่ประสบปัญหา เช่น เด็กกำพร้า คนพิการ คนยากจน คนชรา ผู้ที่ป่วยเรื้อรัง ทำงานร่วมกับกลุ่มชน ในชุมชนของตนเอง และทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ชุมชน เช่น ทำโครงการต่างๆ ที่เกิดจากปัญหาที่ชุมชนนั้นๆ ประสบอยู่ แล้วนำมาแก้ไขร่วมกับพระสงฆ์ และชาวบ้าน ซึ่งเป็นการบูรณาการแบบ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียนหรือชุมชน คือ ให้รู้จักทำงานแบบเป็นทีมสหวิชาชีพ ร่วมกันหลายฝ่ายให้สมกับคำว่า “สงเคราะห์” ในความหมายแบบไทยที่พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า มาจากการร่วมกันทำงาน ร่วมทั้งกายและใจ มีความสามัคคีกัน ในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ควรเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้ปัญหานั้นทุเลาเบาบางลงไปก็ด้วยความร่วมมือกันช่วยเหลือกันเองส่วนการเรียนการสอนนั้นในภาคทฤษฎีก็เรียนวิชาพื้นฐานเหมือนกับสาขาวิชาอื่นๆ ทั่วไป ในด้านวิชาทางสังคมสงเคราะห์นั้นมุ่งเน้นการศึกษาด้านการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ประสบปัญหาทางสังคม ประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา ส่วนในทางปฏิบัติเน้นมุ่งเน้นให้นิสิตฝึกตนเอง ด้วยการศึกษารัศมี เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน สวดมนต์ ภาวนา ซึ่งเป็นการศึกษาภายในจิตของตนเอง ให้เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะคอยช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักการเสียสละ ปลูกฝังคุณธรรม ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ สิ่งไหนเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ดังความหมายของการสังคมสงเคราะห์ที่ พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตโต)

กล่าวโดยสรุป คือ สังคมสงเคราะห์แบบพุทธศาสนานั้น คือ ความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ร่วมมือกัน ทั้งกาย และใจ คอยช่วยเหลือกันในยากทุกขภัย ดูแลกัน เกื้อกูลกัน โดยคนในชุมชน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดพลังขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเล็งเห็นความสำคัญด้านการสังคมนาสงเคราะห์ทางการศึกษาแก่เยาวชนบนพื้นที่สูง จึงได้ริเริ่มในการคิดช่วยอนุเคราะห์ให้เยาวชนกลุ่มดังกล่าวได้มีโอกาสทางการศึกษา และยังเป็นสะพานบุญในการเชิญชวนให้ผู้ที่มีบุญทั้งหลาย ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ได้เข้ามาช่วยเหลือในด้านการศึกษาให้แก่วัยเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูง ให้ได้มีโอกาสได้เข้ามาเรียนในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพของบุคคลบนพื้นที่สูง ให้สามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ ตลอดถึงยังเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดีของ ครอบครัว สังคม และประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองการศึกษาสงเคราะห์. ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- พดิน แดงจวง. การศึกษารูปแบบการส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่กลับจากการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ. เชียงใหม่: สาขาสังคมวิทยา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **นิตยสารการประชาสงเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการและแผนงานกรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๒.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **การเผยแผ่เชิงรุก.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และ ธรรมเกียรติ กัณโอร. **การอุดมศึกษากับสังคมไทย : รวมบทวิจารณ์เกี่ยวกับการอุดมศึกษาและสังคมไทย.** คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

วิชัย ตันศิริ. โฉมหน้าการศึกษาในอนาคต: ความสำคัญของการปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษา.

พิมพ์ครั้งที่ ๔. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สิริพร ลิลิต. ความต้องการและโอกาสทางการศึกษาของแรงงานสตรีในโรงงานอุตสาหกรรม เขตนิคม

อุตสาหกรรมภาคเหนือ. หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา

นอกระบบ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ-

มหานคร: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒.